

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

שעור מורינו הרב יהודה גנס, פרשת ויקהל תשס"ח:

א] ועשה בצלאל – תרגומו "ועבד" או "ויעבד"

שמות (ל"ו, א) "ועשה בצלאל", וברש"י בגמ' מכות יב. (ד"ה ורצח) פי' דהוא בלשון ציווי לעתיד, כמו ועשה בצלאל, ולפ"ז העירו רבים שהתרגום צריך להיות "ויעבד" ולא "ועבד", וכן כתב בספר הר צבי בשם המהרי"ל דיסקין זצ"ל, וכן מטו בשם החזו"א זצ"ל. אמנם הנוסחא ברוב הספרים היא "ועבד", ולפי פירושו של האור החיים הוא לשון עבר על הכנת כלי האומנות, ויש שפירושו שהוא על מחשבתו הטובה או על לימוד האומנות. ולכאורה למעשה ראוי לומר מספק את ב' הנוסחאות.

ב] בטעם הדבר שהתורה כפלה שוב את כל מלאכת המשכן

ברבנו בחיי ביאר, שמה שכפלה התורה שוב את כל מעשה המשכן בפרשת ויקהל, וכן האריכה בזה בכמה מקומות, הוא להראות את החיבה הגדולה של בורא העולם במשכן, ועל דרך שאמרו חז"ל יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתם של בנים (שמטעם זה התורה כפלה את שיחתו של אליעזר עבד אברהם, ע' רש"י בראשית כ"ד, מ"ב).

ג] האם כיסו היריעות את עובי העמודים שבמזרח

ברש"י לעיל (כ"ו, ה') הביא מחלוקת בין הגמ' בשבת (בפרק הזורק) לבין ברייתא דמדות, האם יריעות המשכן כיסו את עובי העמודים שבמזרח, דלגמ' לא כיסו ולברייתא כיסו. וכתב רש"י דמהפסוק משמע כדברי הגמ', שנאמר "ונתת את הפרוכת תחת הקרסים", ולברייתא הלא הפרוכת משוכה מהקרסים אמה למערב (שיריעות המשכן היו כ' אמה כל אחת, והקרסים חיברו ביניהם, והפרוכת היתה רחוקה עשרים אמה מהעמודים שבמזרח ועשר אמות מהקרשים שבמערב, ואם היריעות כיסו גם את עובי העמודים א"כ היריעה המזרחית נגמרה במרחק י"ט אמה מהעמודים ושם היו הקרסים, והרי הפרוכת היתה במרחק של אמה נוסף). ומבואר דפשיטא ליה לרש"י דלכו"ע לא היתה הפרוכת משוכה מן הקרשים שבמערב אלא י' אמות, ולכן תמה על הברייתא וכו"ל. אמנם צ"ע מנא ליה לרש"י דכו"ע מודים, הלא רש"י (כ"ו, ל"ב) כתב שהמקור למקום הפרוכת הוא מקרא ד"ונתת את הפרוכת תחת הקרסים", ואם לברייתא מקום הקרסים הוא י"א אמה מזרחית לקרשי המערב, מנלן שלא היתה שם הפרוכת, וצ"ע. (ומצאתי ברא"ם שתמה כעין זה על דברי רש"י, ובחזקוני כתב שיש שתירצו כך את תמיהת רש"י על הברייתא, יעוש"ה).

ויתכן שמה שפשוט לרש"י שלכו"ע לא היתה הפרוכת רחוקה יותר מי' אמות מקרשי המערב, הוא משום שכשם שבבית המקדש לא היה קדש הקדשים יתר על שליש מהמקדש, הוא הדין במשכן, (וא"כ הפרוכת שמבדילה בין הקדש לבין קדש הקדשים, צריכה להיות במרחק י' אמה מהמערב וכ' אמה מהמזרח).

ומקור לסברא כזו מצינו בגמ' בסוכה (דף ו':) לענין גובה הכרובים, שכשם שבמקדש הגיעו לשליש מגובה המקדש, הכי נמי במשכן, יעוש"ה.

אלא דעדיין צ"ע דבמקדש עצמו הסתפקו חז"ל אם האמה של הקיר שבין ההיכל לקדש הקדשים (אמה טרקסין) דינה כקדש הקדשים או כהיכל, וכמבואר בגמ' (יומא נב.), ויעו"ש בגמ' דודאי

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

שהיה בהיכל מ' אמה ובקדש הקדשים כ' אמה מלבד עובי אמה טרקסין, והספק היה בדין מקום אמה טרקסין.

וא"כ לפי הצד שמקום האמה טרקסין דינו כקדש הקדשים, יוצר שגודל קדש הקדשים היה 21/61, והכי נמי יש לומר לברייתא דמדות שרחוקה הפרוכת י"א אמה מקרשי המערב, וכיון שכיסו היריעות את עובי העמודים יוצא שאורך המשכן (כולל העמודים) היה 31 אמה, וא"כ גודל קדש הקדשים היה 11/31, שזה כמעט זהה לגודל קדש הקדשים (0.3548 במשכן, לעומת 0.3442 במקדש).

ודעת הרמב"ם שבמקדש היה בסך הכל רק 60 אמה, והספק היה היכן עמדה מחיצת האמה טרקסין, ולשיטתו לפי הצד שמחיצה רחוקה יותר מקדש הקדשים ואעפ"כ היא קדושה, א"כ קדש הקדשים היה 21/60 (שהוא 0.35), וא"כ זה קרוב מאוד לגודל קדש הקדשים שבמשכן לפי הברייתא).

ושמא ס"ל לרש"י, דאף אם קדש מקום האמה טרקסין, מ"מ לא היה חלל במקדש בקדש הקדשים אלא 20 אמה, דמקום האמה טרקסין היה סתום ברובו, ואילו במשכן אם הפרוכת רחוקה מן הקרשים 11 אמה יוצא שהיה חלל 11 אמה (שהלא אף המקום שבין עמודי הפרוכת היה פרוץ מרובה על העומד), ולא מסתבר שהחלל בקדש הקדשים במשכן היה שונה מהחלל שבמקדש, ועדיין צ"ע.

וע' בברייתא דמדות, ובביאור הגר"ח קנייבסקי שם, דלת"ק שם באמת היה בין הקרסים לפרוכת אמה, וקרא ד"ונתת את הפרוכת תחת הקרסים" התקיים בקרסים שחיברו את יריעות העיזים, ולרבי יוסי שם (שאומר שאף שיריעות העיזים היו משוכות למזרח) כתב הגר"ח ק"ש צ"ל באמת דהפרוכת היתה רחוקה מקרשי המערב י"א אמה, וכנ"ל.
(ולהנ"ל יתכן דהספק בקדושת האמה טרקסין היה אם לנקוט כדעת הגמ' בשבת, או כברייתא דמדות).

וביומא (דף נ:): מבואר דלרבי יוסי לא עשו בבית שני אלא פרוכת אחת, ולא כת"ק הסובר דמספק עשו ב' פרוכות. וכתבו התוס' שם ב' דרכים, או דס"ל דהפרוכת היתה עבה אמה, או דפשיטא ליה דמקום האמה טרקסין קדש (ודינו כקדש הקדשים).
והקשה במהרש"א מדוע לא נקטו להיפך, דפשיטא ליה דמקום האמה טרקסין לא קדש, (וכמו שהסתפקו בזה באמת בתוס' ישנים), ולהנ"ל אתי שפיר דלרבי יוסי דס"ל דהפרוכת היתה רחוקה במשכן י"א אמה מקרשי המערב, ה"ה שבמקדש קדש מקום האמה טרקסין, ודוק.

ואגב מבואר מלשון רש"י, דלכו"ע עמדו העמודים שבמזרח מחוץ לחלל שבין הקרשים, אלא דהנדרון הוא אם היריעות כיסו אותם, וצ"ע מנליה, דלמא לגמ' בשבת עמדו העמודים בין הקרשים, וצ"ב.

ובפירוש נחלת יעקב (על פירוש רש"י על התורה), כתב ליישב את תמיהת הרא"ם הנ"ל על רש"י דלא מסתבר דמקום העמודים חשיב מהמשכן, וא"כ לא מסתבר שמקום הקודש היה פחות מכ' אמה ע"ש. ודבריו צ"ע, דעיקר שם משכן הוא מחמת היריעות ולא מחמת הקרשים, וכמו שיתבאר להלן.

ד] היריעות נקראו משכן ולא הקרשים

בשמות רבה (מ"ט, א') איתא: ויעשו כל חכם לב, הדא הוא דכתיב מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, מים רבים אלו העכו"ם וכו', ואם מתכנסים כל העכו"ם אינם יכולים לכבות את

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

האהבה שבין הקב"ה לישראל וכו', אם יתן איש וכו', אבל בני עשו לי מקדש של יריעות וירדתי ושכנתי בתוכם וכו'.

ומבואר מתוך הדברים דעיקר המשכן הוא היריעות, וכמבואר מכל הפסוקים דרק היריעות הם שנקראו משכן ולא הקרשים, והקרשים נקראו קרשי המשכן. והדברים התבארו להדיא גם בגמ' בשבת (דף כח.) דאמרינן שם שקרשים אינם מטמאים טומאת אהלים, ואף דילפינן "אהל אהל" דממה שנעשה אהל מועד יש בו טומאת אהלים, אבל הקרשים אינם קרויים משכן (ולכן לא ילפינן שגם קרש מטמא טומאת אהלים), יעושה.

ובסוף פקודי "ויקם משה את המשכן וכו', וישם את קרשיו" וכו', וע"ש בספורנו שמבואר בקרא דקודם הוקמו היריעות ואחזו אותם על ידי אדם או בנס, ורק אח"כ הוקמו הקרשים. וגם בסדר העשיה מצינו שקודם נעשו היריעות ואח"כ הקרשים, ואולי הכל הוא מהאי טעמא, דעיקר המשכן הוא היריעות. גם מצינו דבמשכן שילה נגנזו הקרשים, אולם היריעות שמשו שם על בנין של אבנים, וכדאיתא במשנה סוף זבחים. ובדומה לזה מצינו בסוכה שעיקר הסוכה הוא הסכך ולא דפנות.

ואף שכל זה הוא מסודות התורה מה הטעם לכך, אולי יש כאן רמז שמ"ח הקרשים מעמידי המשכן רומזים למ"ח קנינים שהתורה נקנית בהם (וא"כ אתי שפיר שהקרשים אינם גוף המשכן אלא רק המעמידים).

ה] הארון מלשון אור – אורה זו תורה

בשמות רבה (נ', א') איתא: שאל רבי שמעון בן יהוודק את ר"ש בן נחמן וכו', מהיכן נבראת האורה, אמר נתעטף הקב"ה בשלמה והבהיק העולם וכו', כמש"כ "עוטה אור כשלמה", ואח"כ "נוטה שמים כיריעה", לפיכך "פתח דבריך יאיר". וממנו למדו הצדיקים כשהיו מתחילין דבר היו מתחילין באורה (וע' ריש פסחים בראשון שמהאי טעמא פתח התנא ב"אור לארבעה עשר"). אתה מוצא וכו', אמר בצלאל ובמה אפתח תחילה, פתח בארון שנאמר "ועשו ארון", ע"כ.

ומבואר דהארון נעשה תחילה, משום "פתח דבריך יאיר", וצ"ע דהו"ל לפתוח במנורה, ומה ענין ארון לאור. אולם הדברים יתבארו ע"פ מה שהביא הרא"ש בסוף יומא מהירושלמי, דהכהן גדול עד שלא נגנז הארון היה נכנס לאורו של ארון. הרי שנס נעשה בארון הברית שהיה הוא מאיר. וע' גם ברבינו בחיי בפרשת תרומה דארון מלשון "אור" ומלשון "נורא".

והנה גם בפסוקים וגם בלשון חז"ל כמדומה דלא קראו לסתם ארונות בשם "ארון", אלא רק לארון הברית ולארון המת (שדומה לספר תורה, וכמו שאמרו הרואה אדם מישראל שמת קורע כרואה ספר תורה שנשרף) ולארון המכיל כסף של הקדש (כמבואר בקרא דיהוידע), אבל שאר ארונות נקראו בשם תיבה ומגדל, ואולי הוא מהאי טעמא דאין ראוי לקרוא למגדל סתם בשם ארון.

ובשבת (לב.) אמרו דעמי הארץ מתים משום שקורים לארון הקודש "ארנא" (כשאר מגדלות, רש"י) ולא "ארון", וגם בזה חזינן את החשיבות בשם "ארון".

ובגמ' (מגילה טז:) אמרו על הפסוק "ליהודים היתה אורה" דאורה זו תורה, ושמעתי מהגרש"ז אויערבאך צ"ל שתמה מדוע לא נאמר ליהודים היתה תורה. ויישב שבא הפסוק ללמדנו דהתורה היא אורה.

קהל עדת ישורון

ירושלים

ויתכן לבאר עוד בזה, דהלא אז קבלו ישראל את התורה מאהבה, (והיינו את התורה שבעל פה כמבואר באריכות במדרש תנחומא ריש נח), וכדאיתא בגמ' בשבת (דף פח.). וכדפירש רש"י שם שמאהבת הנס באו לקבלת התורה מאהבה, ומוכן היטב שקבלת עמל תורה שבעל פה מאהבה היה לישראל אורה גדולה.